

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала:

студентка II курсу SoO2-M21z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньо-професійною програмою
Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка)

Балаж Валерія Віталіївна

Керівник: **Мельник Ж.В.**,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Рецензент: **Співак В.І.**,

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	7
1.1. Теоретичний аналіз питань розвитку та формування психомоторики людини.....	7
1.2. Особливості розвитку дітей з психофізичними порушеннями.....	21
1.3. Особливості психомоторних дій у дітей молодшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	37
2.1. Організація і методи експериментального дослідження.....	37
2.2. Аналіз дослідження психомоторного розвитку дітей молодшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями.....	42
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ РУХЛИВИХ ІГОР.....	51
3.1. Зміст корекційної методики психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями засобами рухливих ігор.....	51
3.2. Методичні рекомендації щодо проведення рухливих ігор з дітьми дошкільного віку з психофізичними порушеннями.....	67
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Необхідність поглиблення знань про психомоторний розвиток дитини впливає з широкого переліку питань, які розв'язуються віковою та спеціальною педагогікою і психологією. Серед них проблема дослідження формування перцептивно-когнітивних та психомоторних функцій у дітей дошкільного віку, яка займає виняткове за своєю значущістю місце, оскільки діти вимагають найбільш уважного і пильного ставлення до оптимізації їх всебічного психофізичного розвитку.

Вивченням поняття та структури психомоторики займалися П. Ф. Рудик, Е. П. Ільїн, Н. А. Розе, В. В. Клименко, В. П. Озеров. Проблему діагностики та формування психомоторних здібностей дітей з обмеженими можливостями слухового аналізатора розкривали у своїх роботах О. І. Форостян, Я. В. Крет, Н. П. Лещій. І. В. Хмельницька розробила комп'ютерну програму психофізичного тестування молодших школярів із порушенням слуху. М. М. Єфименко описав методи розвитку психомоторики дітей із розумовою відсталістю 6-7 років порівнево збалансованими та порівнево неструктурованими фізичними вправами. А. В. Сімко описала методи визначення психомоторики в дітей з інтелектуальними порушенням на заняттях фізичної культури.

Уперше найбільш ґрунтовний аналіз особливостей і способів діагностики психомоторики було проведено М. О. Гуревичем та Н. І. Озерецьким у межах психотехнічних досліджень, в яких було визначено особливості психомоторики дорослої людини: статична координація (тремтіння пальців і коливання рук), динамічна координація (однієї руки або обох рук), моторна активність (швидкість реакції, швидкість установки і швидкість рухів), відповідність рухів, що визначає орієнтацію людини в просторі, напрямок руху, складання формул (енграм) рухів і автоматизовані рухи, ритм рухів, темп рухів, м'язовий тонус, сила, енергія рухів. Доведено, що в психомоторній дії дітей містяться елементи думки, а діти, обмежені в

руховій активності, відстають від ровесників у розумовому розвитку. Власне, період від 5 до 8-10 років від народження – сенситивний психомоторний вік, «вік грації», коли дитина особливо чутлива до витонченості рухових дій, їхньої вишуканості, краси. Дитина в дошкільному віці мислить рухами та діями з предметом, цим і започатковується основа психомоторної творчості. Згодом ці процеси мислення і живі рухи відокремлюються. Як наслідок, дитина стає здатною осмислювати власні рухи і дії з предметами, не торкаючись їх руками, мислити образами, почуттями або використовувати самі думки.

Актуальність і недостатня розробленість вище зазначених положень зумовили вибір теми дипломної роботи магістра «Особливості психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, експериментально вивчити та охарактеризувати специфіку психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями.

Об'єкт дослідження: психомоторний розвиток дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями.

Предмет дослідження: особливості психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями.

Для реалізації поставленої мети було окреслено такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз досліджень психомоторики та визначити стан її дослідження стосовно дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями.
2. Проаналізувати методики для вивчення розвитку психомоторики у дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями.
3. Експериментальним шляхом визначити особливості психомоторного розвитку у дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз визначальних понять та їх синтез, систематизація та узагальнення матеріалу з визначеної теми дослідження; обґрунтування теоретичних засад та методів організації констатувального та формувального експерименту;
- емпіричні: діагностичні та практичні вправи, спостереження, бесіди, анкетування;
- методи математичної статистики: щодо кількісного та якісного аналізу отриманих результатів.

Експериментальною базою для дослідження виступив ЗДО №39 «Журавлик» комбінованого типу Ужгородської міської ради Закарпатської області.

Теоретична значущість полягає в здійсненні теоретичного аналізу науково-методичної педагогічної літератури з проблеми досліджень психомоторики та визначенні стану її дослідження стосовно дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями; аналізі методики для вивчення розвитку психомоторики у дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями.

Практичне значення полягає в емпіричному вивченні особливостей психомоторного розвитку у дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями.

Структура роботи. Дипломна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Апробація результатів нашого дослідження представлена у Збірнику наукових праць здобувачів освітнього ступеня бакалавр і магістр факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи у науковій статті з теми: «Особливості розвитку психомоторної активності дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями» (Балаж В. В. Особливості розвитку психомоторної активності дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями / В. В. Балаж // Збірник наукових праць здобувачів освітнього

ступеня бакалавр і магістр факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи / за ред. О. В. Гаврилова. Вип. 15. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2022. С. 11 – 14).

ВИСНОВКИ

Теоретико-практичний аналіз особливостей психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями дав змогу зробити такі висновки.

Вітчизняні й зарубіжні вчені не раз зверталися до проблеми дослідження психомоторної функції. Проте наразі немає загальноприйнятої класифікації психомоторних здібностей, трактування як самого терміна «психомоторика», так і суміжних з ним понять. Перспективний напрямок у вивченні психомоторики пов'язаний із розглядом її з позиції системного підходу та інтеграції низки наукових дисциплін: педагогіки, психології, корекційної педагогіки, психофізіології тощо. Тільки в зонах перетинання інтересів цих наук містяться найбільші резерви розвитку психолого-педагогічного знання про психомоторну функцію людини.

Аналіз літературних джерел із проблеми дослідження психомоторної функції дозволяє зробити висновки про те, що психомоторика – це об'єктивізація в рухових діях усіх форм психічного відображення. Розвиток психомоторної функції – це закономірний віковий і якісний приріст показників психічної та моторної сфери людини під впливом природного і цілеспрямованого педагогічного процесу.

Діти з психофізичними порушеннями мають спільні та специфічні труднощі, пов'язані з характером і вираженістю первинних порушень, особливостями вторинних. Первинні порушення обумовлені безпосередньо хворобою, вторинні виникають унаслідок первинних порушень, піддаються впливу ранньої корекційної допомоги. Специфічні труднощі, з якими стикаються хворі діти, обумовлені характером і мірою вираженості відхилень, умовами соціально-педагогічного оточення на ранніх етапах розвитку. Спільними проблемами цих дітей є соціальна дезадаптованість: низький рівень психічних процесів (уваги, сприймання, мислення, пам'яті);

несформованість мотиваційної та емоційно-вольової сфер; знижена довільність психічних процесів, діяльності та поведінки; труднощі оволодіння мовою; відхилення у сприйманні, осмисленні та використанні інформації з навколишнього середовища.

У дітей молодшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями утрудненим є перехід від маніпуляційних психомоторних дій, які є основою гри переддошкільника до дій, які мають входити в структуру сюжетно-рольової гри та забезпечувати якісно вищі розумові операції. Дітям 3-4 років зі стійкими органічними порушеннями пізнавальної діяльності складно наслідувати цілісні психомоторні дії з їх руховим складом та смисловою структурою, яка власне і є смислом соціально сформованої діяльності людини. Тобто наслідуються більшою мірою самі рухи, руховий склад дії як найбільш відкрита сторона діяльності дорослого.

Стійке органічне порушення пізнавальної діяльності дитини, зазвичай, супроводжується певною координаційною ригідністю. Таким дітям важко відійти від раніше засвоєних координаційних механізмів навіть в умовах, коли це однозначно доцільно зробити. Ця психомоторна недорозвиненість пояснюється патологією спеціалізованих щодо руху відчуттів і сприймань та вадами орієнтувально-дослідницьких можливостей дитини.

У дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями у психомоторній активності переважають багаточисельні мимовільні дії. У них практично немає тих дій, мета яких не повністю збігається з мотивом, навіть за умов, коли психомоторна дія є відносно простою, а мотив близький до мети.

Для проведення педагогічного експерименту були сформовані: контрольна група дітей з психофізичними порушеннями (КГ1), контрольна група дітей з типовим розвитком (КГ2) й експериментальна група дітей з психофізичними порушеннями (ЕГ) цієї ж вікової категорії.

Для психолого-педагогічної діагностики психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями та стану їх емоційного благополуччя використано комплекс методів дослідження.

Проведена робота дозволила виявити специфічні особливості психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями. Так, при тестуванні здібності до оцінки і регуляції просторово-часових та динамічних параметрів рухів для дітей з психофізичними порушеннями відзначені труднощі щодо сприйняття й аналізу запропонованих у завданнях рухів; наявність нечітких образів динамічних, часових і просторових характеристик рухів власного тіла й різних його частин; зниження оперативного контролю за параметрами рухів, які виконуються. Ці діти мали утруднення у формуванні плану і конкретного способу вирішення відповідного рухового завдання. Крім того, часові уявлення відрізнялися від уявлень про час дітей з типовим розвитком: вони погано уявляють відносини між одиницями вимірів часу (секунда, хвилина, година), часову послідовність, «наповнюваність» відрізків часу.

При діагностуванні здібності до орієнтування у просторі дітей з психофізичними порушеннями дошкільного віку було відзначено, що їм складно оперативно оцінювати ситуацію щодо просторових умов (просторова дезорієнтація), яка складається під час виконання рухових завдань, і реагувати на неї раціональними руховими діями.

При виконанні контрольних завдань для визначення показників статичної рівноваги у дітей з психофізичними порушеннями дошкільного віку найчастіше спостерігалися такі помилки: сходження з вихідної позиції під час виконання рухового завдання; балансування. Під час визначення особливостей розвитку здібності до координованості рухів дітей з психофізичними порушеннями дошкільного віку було виявлено, що для дітей зазначеної категорії характерним є нераціональний прояв фізичних якостей під час виконання рухових завдань, недостатній розвиток рухової пам'яті (труднощі в засвоєнні нових рухів), незначний запас рухових умінь і навичок.

При діагностуванні здібності до довільного розслаблення м'язів у дітей з психофізичними порушеннями дошкільного віку відзначалася підвищена напруженість м'язів, що істотно знижувала координованість рухів. Крім того, під час виконання мимічних вправ спостерігалася відсутність контролю за розслабленням м'язів обличчя і тіла.

Отримані результати тестування координованості мікрорухів руки і пальців свідчать про те, що основними недоліками дрібної моторики рук у дітей з психофізичними порушеннями дошкільного віку є низький рівень розвитку точності, швидкості рухів рук, малої диференціації рухів кистей рук, низький рівень зорово-рухової координації, порушення й уповільнення темпу рухової діяльності.

Діагностика емоційного благополуччя дітей з психофізичними порушеннями дошкільного віку показала, що переважна більшість недостатньо емоційно благополучних – середній рівень (67,9%) та емоційно неблагополучних – низький рівень (11,9%). Вони відстають по даному показнику від своїх однолітків з типовим розвитком в середньому на 25,81%. Крім того, простежується погіршення стану емоційного благополуччя з віком з 4 до 6 років.

Результати нашого дослідження психомоторного розвитку дітей з психофізичними порушеннями дошкільного віку свідчать про необхідність проведення корекційно-розвивальної роботи спеціально адаптованими для цієї категорії дітей засобами.

Ігрова діяльність дітей дошкільного віку з психофізичними порушеннями суттєво відрізняється від їх однолітків з типовим розвитком. Вона бідніша за змістом, більш одноманітна і проста, ніж ігри їхніх однолітків. Разом з тим, глухі діти дошкільного віку з психофізичними порушеннями схильні до надмірної деталізації і педантичної передачі наочних дій, часто не дуже істотних для певної гри. Крім того, ускладнення правил уже знайомої гри викликає труднощі при її проведенні. Під час рухливих ігор, в яких передбачені самостійні дії гравців, часто

спостерігається елемент наслідування діям більш активних дітей. Поза спеціальним навчанням рухливі ігри дітей з психофізичними порушеннями протягом тривалого часу зберігають деякі із зазначених особливостей і справжня ігрова діяльність не має суттєвого розвитку. Усі ці особливості ігрової діяльності під час проведення рухливих ігор пояснюються недостатньо розвинутою уявою, обмеженими можливостями спілкування, особливостями психіки дитини з психофізичними порушеннями, її недостатнім руховим і ігровим досвідом, складністю керівництва за допомогою усного мовлення.

Для психомоторного розвитку дітей 7 з психофізичними порушеннями і покращення стану їх емоційного благополуччя нами було розроблено експериментальну методику, яка включала в себе спеціально адаптовані для цієї категорії дітей рухливі ігри, естафети, ігрові завдання, а також методичні рекомендації щодо реалізації корекційної методики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросян А. Активізація пізнавальної діяльності дітей з вадами зору засобами музикально-ігрової діяльності. *Дефектологія*. Київ, 2000. № 1. С. 43 – 46.
2. Бабій І. М. Корекція рухової сфери глухих підлітків швидкісно-силовими вправами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Інститут дефектології АПН України. Київ, 2002. 17 с.
3. Бернштейн Н. А. Физиология движений и активность / под. ред. О. Г. Газенко. Москва : Наука, 1990. 495 с.
4. Бондар В. І. Спеціальне навчання дітей з вадами розумового та сенсорного розвитку: стан та перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «*Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин*». Київ : Просвіта, 1994. С. 13 – 18.
5. Бондар В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти. *Дефектологія*. 2004. № 1. С. 2 – 4.
6. Вивчення моторної функції молодших дошкільників // *Дефектологія*. 2004. № 6. С. 44 – 47.
7. Варій М. Й. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
8. Вакарєв Є. С. Особливості міжпівкульної регуляції психомоторних дій людини : дис.. ...канд.. псих. наук: 19.00.01. Ін-т психолог. ім. Костюка. Київ, 2009. 216 с.
9. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-х річного початкового навчання. *Початкова освіта*. 2001. № 1. С. 11 – 15.
10. Вільчковський Е. С. розвиток рухової функції у дітей. Київ : Здоров'я, 1983. 208 с.
11. Вільчковський Е. С. Критерії оцінювання стану здоров'я, фізичного

розвитку та рухової підготовленості дітей дошкільного віку. Київ : ІЗМН, 1998. 64 с.

12. Вітенко І. С., Вітенко С. І. Основи загальної та медичної психології. Вінниця : Нова книга, 2001. 255 с.

13. Гаврилова Н. С. Типи порушень артикуляційної моторики та особливості їх корекції. URL : <http://aqce.com.ua/vipusk-n8-2017/gavrilova-ns-tipiporushen-artikuljacijnoi-motoriki-ta-osoblivosti-ihkorekcii.html>.

14. Горшкова Г. В. Логопедичні техніки: корекція психомоторного розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення: навчально-методичний посібник. Запоріжжя : Видавництво Хортицької національної академії, 2019. 230 с.

15. Горшкова Г. В. Обґрунтування і експериментальна апробація методики застосування адаптованих фізичних вправ. Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects» (February 19-20, 2021). Rome, Italy : Dana, 2021. С. 321 – 333.

16. Грицюк В. І. Активізація корекційно-виховної роботи в допоміжній школі засобами рухливих ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Інститут дефектології АПН України. Київ, 2000. 17 с.

17. Грицюк В. І. Психолого-педагогічне забезпечення ігрової діяльності розумово відсталих дітей. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. Харків, 2003. № 17. С. 101 – 106.

18. Гуревич М. О. Психомоторика : навч. посіб. Львів, 1980. 174 с.

19. Завацький В. І. Фізіологічна характеристика рухів, як цілеспрямованої поведінки людини: навчальний посібник. Луцьк : Настир`я, 1993. 216 с.

20. Загальна психологія: підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ : Форум, 2002.

21. Загальна психологія : підруч. для студентів вищ. навч. закладів / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Соловієнко / за заг. ред. акад. С. Д. Максименка. Київ : Форум, 2000. 543 с.

22. Івахненко А. А. Корекція та розвиток психомоторної функції глухих дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : зб. наук. праць / за ред. С. С. Єрмакова. Харків, 2011. № 3. С. 66 – 69.

23. Івахненко А. А. Порівняльний аналіз емоційного благополуччя глухих дітей молодшого шкільного віку та їх однолітків зі збереженою слуховою функцією. Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми фізичного виховання та спорту на сучасному етапі і шляхи їх вирішення», Чернігів, 2011. Вип. 86. С. 290 – 292.

24. Івахненко А. А. Порівняльна характеристика здібності до збереження статичної та динамічної рівноваги глухих дітей молодшого. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 13. С. 205 – 208.

25. Івахненко А. А. Особливості розвитку дрібної моторики глухих дітей молодшого шкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах* : наук.-метод. зб. Запоріжжя, 2011. Вип. 16. С. 321 – 326.

26. Ильин Е. П. Психомоторная организация человека. СПб. : Питер, 2003. 384 с.

27. Інклюзивна школа : особливості та управління: навч. метод. посіб. / кол. авт. : А. А. Колупаєва, Н. З. Совій, Ю. М. Найда; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ : Парашин І. С., 2010. 128 с.

28. Клименко В. В. Механізм психомоторики людини. Київ : Шкільний світ, 1997. 192 с.

29. Крет Я. В. Корекція психофізичного розвитку глухих дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

психол. наук : 19.00.08 «Спеціальна психологія». Інститут дефектології АПН України. К., 2000. 19 с.

30. Лабайчук Г. Інноваційні підходи до організації навчального процесу дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного реабілітаційного простору. *Дефектолог.* 2010. № 2. С. 5 – 9.

31. Лещенко М., Мороз Б. Полісенсорна основа формування мовлення в дітей з особливими потребами. *Дефектологія.* 2001. № 1. С. 26 – 30.

32. Логопедія / за ред. М. К. Шеремет. Київ: Видавничий дім «Слово», 2018. С. 4 – 30.

33. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л., Піскун В. М. Основи дитячої патопсихології: навч. посіб. Київ: Перун, 1996. 464 с.

34. Навально-методичний комплекс дисципліни «Психомоторика». Укладачі: Шинкарюк А. І., Шинкарюк В. А., Попович Н. В. Кам'янець-Подільський: видавець ФОП Сисин О.В., 2007. 112 с.

35. Озеров В. П. Психомоторные способности человека. Дубна : Феникс + , 2002. 320 с.

36. Островська К. О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом. Львів : Тріада плюс, 2012. 520 с.

37. Основи загальної та медичної психології / за ред Вітенко І. С., Чабан О. С. Тернопіль : Укрмедкнига. 2003. 350 с.

38. Пасічник В. М. Оцінка фізичного і розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2012. № 7. С. 86 – 91.

39. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї : поради батькам / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. Київ : Науковий світ, 2005. 256 с.

40. Породько М. І. Методи оцінювання психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з аутистичним спектром порушень. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медоброди-2006, 2017. Т. 1.

С. 181 – 192.

41. Роговик Л. С. Профілактика труднощів навчання через психомоторні вправи. *Початкова школа*. 2000. № 11. С. 50 – 52.

42. Роговик Л. С. Весело, без остраху. Індивідуальний підхід до навчання рухів через розвиток психомоторики. Київ, 2000. №1. С. 26 – 28.

43. Роговик Л. С. Психомоторика дитини. Київ, 2005. 112 с.

44. Роговик Л. С. Психомоторика: практикум. Київ : Главник, 2005. 72 с.

45. Рібцун Ю. В. Вивчення моторної функції молодших дошкільників із ЗНМ. *Дефектологія*. 2006. № 1. С. 44 – 48.

46. Семенова М. Г. Оцінка психомоторного розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Природничі науки*. 2009. № 2 (27). С. 153 – 155.

47. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. Київ : Знання, 2008. 359 с.

48. Сімко Р. Т. Особливості прояву психомоторних якостей суб'єкта в екстремальних умовах діяльності: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. 212 с.

49. Сімко А. В. Особливості розвитку психомоторної активності дітей. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. Вип. 9.

50. Сімко А. В. Особливості діагностики та корекції психомоторного розвитку дошкільників з інтелектуальними порушеннями на заняттях фізичного виховання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. / за ред. О. В. Гаврилова, В. М. Синьова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2019. № 12. С. 234 – 245.

51. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. Київ : Знання, 2008. 359 с.

52. Система роботи з психофізичного розвитку дитини / авт.-упор. В. В. Єфремова. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 160 с.

53. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення: монографія. Київ. 2014. С. 24 – 83.

54. Шевцова Я. В. Дослідження стану психоторики в розумово відсталих молодших школярів. Київ. 2010.
55. Шеремет М. К., Боряк О. В. Неврологічні основи логопедії: навч. посіб. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. 252 с.
56. Шинкарюк А. І. Психомоторно-рівнева структура активності та свободи суб'єкта. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. 448 с.
57. Шинкарюк А. І. Методи дослідження психоторики : методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський, 1996. 16 с.
58. Шмаргун В. М. Когнітивні механізми психомоторних дій. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. пр. / гол. ред. П. М. Таланчук. Київ : Університет «Україна». 2010. №7 (9). С. 307 – 319.
59. Шульженко Д. І. Індивідуально-психологічні неоднаковості дітей з аутистичним спектром порушень. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. 2008. № 22. С. 250 – 257.
60. Яшна О. П. Методика навчання адаптивній фізичній культурі в умовах центрів соціальної реабілітації: навчальний посібник. Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2013. 216 с.